

Reformatting Politics – Information Technology and Global Civil Society

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Máthé Veronika. „Reformatting Politics – Information Technology and Global Civil Society”.

Információs Társadalom XIII, 3–4. szám (2013): 100–105.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIII.2013.3-4.7>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Máthé Veronika

Reformatting Politics – Information Technology and Global Civil Society

Edited by Jodi Dean, Jon W. Anderson, Geert Lovink
New York and London: Routledge, 2006

A 2006-ban megjelent, nagyrészt az információs társadalomról szóló 2003-as genfi és 2005-ös tuniszi csúcstalálkozóra (World Summit on Information Society) reflektáló *A politika reformattálása – Információtechnológia és globális civil szervezetek* kötet egy előszót, két bevezetést, 13 tanulmányt és egy interjút tartalmaz. A tanulmányok 3 fejezetet alkotnak: 1. Hálózatok, 2. (Web)helyek, 3. Formátumok. A kötetet záró interjúban Milton Mueller mesél az internet hőskoráról és a domainnevek kiosztásának gyakorlatáról és intézményi háttéréről.

A tanulmánykötet egyrészt bemutatja, hogy a civil szervezetek (civil society organisations, CSO) hogyan tudják – vagy éppen nem tudják – kihasználni az információtechnológia nyújtotta lehetőségeket saját üzeneteik elterjesztésére, tagok toborzására stb.; másrészt pedig hogy az információtechnológia segítségével kiépülő hálózatok hogyan befolyásolják a közgondolkodást: a képviseleti demokráciával – és általában a hierarchiával – kapcsolatos nézeteket. A tanulmányok nagyon sokfélék, mind témájukban, mind mélységükben: a konkrét webhelyek és technológiák bemutatásától a globális szervezetek működését leíró elméleti keretek felvetéséig. A cikkek keletkezése óta eltelt évtizedben annyira sokat változott az IT és vele együtt az internetes tevékenységek köre, hogy az itt leírt jelenségek egy része mára már elvesztette aktualitását (pl. a mozgókép és hang azonnali megosztásának nehézsége) vagy áthelyeződött más területre (pl. a trollkodás a levlistákról többek közt a Facebookra). Hogy mennyire hódítanak teret a felvetett értelmezési keretek, még nem látható, de annyi változás már tapasztalható, hogy sok, a könyv megírásakor még élő, internettel kapcsolatos tévhit mára már (részben vagy teljesen) kihalt.

Saskia Sassen az Előszóban felhívja a figyelmet arra, hogy a hálózatok nyitottsága nem jár automatikusan az anyagi (és így technológiai, mobilitási stb.) lehetőségek egyenlő elosztásával, és a civil szervezetekre is jellemző a 80/20-as szabály, annak ellenére, hogy ezek decentralizáltan és nyitottan működnek, ellentétben a globális pénzintézetekkel. A kötet *poszt-demokratikusnak* nevezi ezt a decentralizált és nyitott működési formát, ami már nem a demokrácia hagyományos pillérein – a képviseleten, felelősségen és legitimitáson – nyugszik.

Jodi Dean, Jon W. Anderson és Geert Lovink a Bevezetésben leírják, hogy a kötet a Társadalomtudományi Kutatások Tanácsának (Social Science Research Council)¹ kiadványa, melynek egyik fő célkitűzése azoknak az elméleti kereteknek a megalkotása, amelyek segítségével az általuk vizsgált globális IT-jelenségek leírhatók. Erre tesznek javaslatokat *Bevezetés: Hálózati társadalmak posztdemokratikus „önkormányzása”* (Introduction: The Postdemocratic Governmentality² of Networked Societies) címmel.

Miközben sokan lelkesen hisznek abban, hogy a globális hálózati kommunikáció mindenki számára, mindenhol egyformán lehetővé teszi a politikai részvételt (pl. online petíciók aláírásával), a szerzők kihangsúlyozzák, hogy ezzel a mobilitással csak bizonyos országok állampolgárai és bizonyos társadalmi státuszú emberek rendelkeznek. Javaslatuk szerint a netezők online vásárlási és fogyasztási szokásait is vizsgálni kellene a politikai aktivitásuk mellett, hiszen ezek a tevékenységek nem függetlenek egymástól. Ezen túl felhívják a figyelmet arra, hogy sokan egy-egy klikkeléssel letudják a politikai aktivitást, tehát miközben ők maguk úgy érzékelik, hogy tettek az ügy érdekében, valójában passzivitásba süllyednek.

Az információtechnológia eszközei lehetővé teszik a civil szervezetek olyan típusú részvételét és bevonódását, amit nem lehet leírni a demokrácia fogalmi kereteivel. A szerzők négy új fogalmat javasolnak: (1) szubszidiaritás (a problémák helyi megoldása, „kicsiben” gondolkodás), (2) több területre kiterjedő bevonódás (multistakeholderism), (3) szakértelem és a (4) hírnév biztosítása (reputation management).

A szubszidiaritás elve (ami az EU egyik alapelve is) azt írja le, hogy egy kérdést annak „természetes” szintjén kell kezelni. Különböző kérdésekben ez más-más hatalmi szintet jelenthet, vagyis egy decentralizált és szakértelmen alapuló hatalomgyakorlást. A több területre kiterjedő bevonódás (multistakeholderism) a civil szervezeteknek azt a jellemzőjét írja le, hogy tevékenységük nem egy-egy területre korlátozódik (mint a jóléti állam intézményeinek programjai), hanem figyelembe tudnak venni egyedi igényeket is (ahol több terület is találkozik, pl. menekültek és gyermekek ügye), illetve túl tudnak lépni az államok szintjén és nemzetközi hálózatokat is képesek létrehozni.

A civil szervezetek anyagi forrásait részben adakozó egyének és vállalatok, részben állami intézmények biztosítják. A szerzők szerint a jobboldali kötődésű civil szervezetek (az USA-ban) hajlamosak inkább az előbbiekre, a baloldali kötődésűek az utóbbi forrásokra támaszkodni. Felhívják a figyelmet a két finanszírozási forma strukturális különbségeire, és így az állami forrásokra nem támaszkodó civil szervezetek posztdemokratikus „önkormányzó” mivoltára.

A szakértelem fogalmát a szerzők a hálózati társadalom Robert Cox-féle értelmezéséből vezetik le, amely szerint az internet egy választási szabadságot és szabad piacot biztosító „felület”, amely teret biztosít a különféle társadalmi csoportosulásoknak és azok folytonos módosulásainak, majd ezek a változások visszahatnak a „felületre”, az internetre. Az internet működésének e neoliberais megközelítését (amelynek alapvető eleme, hogy a hálózatok létrehozása és fenntartása költségekkel jár) azonban általában

¹ <http://www.ssrc.org/about/>

² A *governmentality/gouvernementalité* kifejezés Foucault-tól ered, *govern* + *mentality*: egyrészt kifejezi a kormányzás, a hatalom, a kormányzat viselkedését az egyének felé, másrészt leírja az egyén és a társadalom önszabályozó, „önkormányzó” tevékenységét.

elnyomják azok a romantikus elképzelések, amik a szabadságról, a jóért harcoló hackerekéről és a végtelen kreativitásról szólnak. A civil szervezetek esetében a szakértelem lefedi a pénzügyi és technológiai szaktudást, azoknak a szabályoknak és eljárásoknak az ismeretét, amik mentén e szervezetek állami- és magántámogatói működnek. A szerzők szerint ide tartozik a hálózaton belüli folyamatok ismerete is, pl. az, hogy a kommunikáció mindenki között, egy szinten zajlik, és gyakran a nagy feladatok részfeladatokra bomlanak le, amik esetleg – más kombinációban – új feladatokká rakhatók össze.

Az információáramlás felgyorsulásával különösen fontos szerepe van a hírnév biztosításának. Ez egyrészt az internetes ismertséget jelenti (pl. a Google találatok közti helyet), másrészt pedig a hírnév felhasználását offline események szervezésére. A hálózati kommunikációt nem bizonyos jogok tartják fenn (mint egy képviseleti demokráciában), hanem a kompetencia és a bizalom.

Tehát a globálissá fejlődő civil szervezetek sok szempontból túllépnek az államok szintjén, illetve egészen más elvek szerint működnek, ezért leírásukra is más fogalomkészlet szükséges. Ezeknek az új kereteknek a meghatározása Jodi Dean, Jon W. Anderson és Geert Lovink imént bemutatott *Bevezetésének* tárgya.

A *Hálózatok* fejezetet Noortje Marres nyitja a kötet első tényleges tanulmányával (*Net-Work Is Format Work: Issue Networks and the Sites of Civil Society Politics*). A szerző amellet érvel, hogy a civil társadalomban zajló folyamatok leírására – a már használatos közösségi hálózat (social network) és információs hálózat (info-network) mellett – érdemes bevezetni az ügy-hálózat (issue network) fogalmát, amelyet Hugh Hecló alkotott meg a 70-es években. Erre azért van szükség, mert a korábbi fogalmak nem írják le azt a szerepet, amit a civil szervezetek betöltenek a különböző (környezetvédelmi, gazdasági, szociális stb.) ügyekről folyó társadalmi párbeszédben, azok tematizálásában, az állami intézményekkel és a különböző vállalatokkal szemben megfogalmazott kritikájukban. Ezt a szembenállást (antagonisztikus kapcsolatot) nem írja le a közösségi hálózat modellje, hiszen az az együttműködési kapcsolatokon alapul. Az információs hálózat modellje sem alkalmazható jól ebben az esetben, hiszen nem az információ megsokszorozódásáról van szó, hanem egy nézőpont (és egy cselekvési terv) kinyilvánításáról.

Annelise Riles szerint a civil társadalmi hálózatok tagjai nem feltétlenül ugyanazon kultúra vagy életstílus képviselői. Maga az adott ügy (issue) teremti meg, sőt teszi szükségessé az egymáshoz kapcsolódást. Az így kialakuló, nyitott hálózat alakítja ki az ügy tárgyalásának kereteit (framing), és ezáltal formálja (formatting) és átformálja (re-formatting) magát az ügyet is. A civil szervezetek ezeken a hálózatokon keresztül kapcsolódnak be (formálisan és/vagy informálisan) más, nagyobb hálózatokba, amelyeknek az állami intézmények és vállalatok is szereplői. John Dewey megkülönböztet politikai közösségeket és társadalmi közösségeket. Az előbbieket semmi más nem köti össze (sem kulturálisan, sem földrajzilag), mint egy közös ügy, amiért és/vagy ami ellen harcolnak. Az információtechnológia fejlődésének köszönhető a Noortje Marres szerint az a tendencia, hogy a civil szervezetek saját ügyeiket/témáikat más ügyek kampányaihoz kapcsolják (issue-splicing).

Ned Rossiter (*Organized Networks and Nonrepresentative Democracy*) is azon az állásponton van, ellentétben az „e-demokrácia” híveivel, hogy a képviseleti demokrácia elveit (állampolgárság, részvétel, egyenlőség, átláthatóság stb.) nem lehet egy az egyben

átültetni a hálózatok világába. Ő a „nem közvetlen/nem képviseleti demokrácia” (non-representative democracy)³ fogalmat vezeti be a hálózatok leírására. Hivatkozik Chantal Mouffe-ra és Ernesto Laclau-ra, akik szerint a demokrácia az ellentétek harcán alapul (agonisztikus ill. radikális demokrácia). A szerző szerint ez a fajta harc jelenik meg az internetes trollkodásban is, ami tehát teljesen „természetes” velejárója a hálózatoknak. A 2005-ös tuniszi információs társadalom csúcstalálkozón (WSIS) Wolfgang Kleinwächter kihangsúlyozta, hogy a kormányzatok, a magán szektor és a civil társadalom együttműködése erősödik. Ebben a háromszögben a kapcsolatok nem hierarchikusak, hanem hálózatosan szerveződnek a konkrét ügyek köré. Hogy a háromszög melyik oldalán kell a legerősebbnek lennie, azt az ügy természete dönti el. Rossiter tanulmánya végén a civil szervezetek működésének és szerepének újragondolását sürgeti.

Clay Shirkey (Power Laws, Weblogs, and Inequality) tanulmánya (2002-es adatokra támaszkodva) azt mutatja be, hogy a 80/20-as szabály a weblogok esetében is érvényes: a netezők 80%-a linkeli/olvassa a blogok 20%-át. A szerző azt is megjegyzi, hogy a népszerűtlen blogokon azonban élénk „beszélgetések” alakulnak ki a fix olvasótábor tagjai között.

Jamie King (Openness and Its Discontents) a feminista Jo Freemanre hivatkozva azt állítja, hogy a nyíltság elve (pl. valamilyen technológiához való hozzáférés esetén) elősegíti a szerző által „kriptohierarchiák”-nak nevezett informális szerveződések létrejöttét. Ez annak köszönhető, hogy a nem-hierarchikus, nyitottságot hirdető retorika mögött ezek a szerveződések úgy működnek (és kommunikálnak), mint egy banda (53). A szerző példaként a People’s Global Action-t és az indymedia.org-ot említi.

Drazen Pantic (Anybody Can Be TV: How P2P Home Video Will Challenge the Network News) megfordítja a szokásos sorrendet: szerinte nem a (hír)portál hasonlít a tévécsatornához, hanem a tévécsatorna hasonlatos az aggregátor oldalhoz (ahol a különböző programok az összegyűjtött és linkelt tartalmaknak felelnek meg). A szerző hangsúlyozza, hogy a médiafogyasztók már nem csak passzív résztvevők akarnak lenni, „mint a múlt században”, hanem aktívan részt kívánnak venni a médiatartalmak létrehozásában. 2006-ban a szerző még a BitTorrent hálózatot ajánlotta a videók továbbítására (aminnél ma már egyszerűbb felületek is vannak, pl. a ustream.tv).

Lina Khatib (Communicating Islamic Fundamentalism as Global Citizenship) tanulmányával kezdődik a könyv *(Web)helyek* fejezete. Az iszlám fundamentalizmust „új patriotizmus”-ként deifiniálja, amelynek vannak lokális és globális elemei, vallásos és regionális sajátosságai. Beckre hivatkozva az internetet tartja az iszlám fundamentalizmus eszközájának, hiszen a nemzeti és globális honlapokon jelennek meg azok a szimbólumok, hírek, megvehető CD-k stb., amelyek megteremtik a közösség egységét. Paunra hivatkozva a szerző bemutatja, hogy a honlapok egyrészt foglalkoznak az adott ország híreivel, másrészt egyfajta globális etikát közvetítenek, és célul a globális Pax Islamica megteremtését tűzik ki. Az oldalak nyelvükön keresztül kapcsolódnak egymáshoz, ez

³ Ebbe a *nonrepresentative* fogalomba a szerző a kifejezés „nem reprezentatív” jelentését is beleveszi, tehát nem mindenki számára egyenlő mértékben hozzáférhető, nem mindenkit egyenlő mértékben képviselő egy ilyen hálózat.

elsődlegesen az angol, másodlagosan az arab, továbbá a *dzsihad*⁴ szükségességének hirdetésével, kereskedelmi tevékenységgel és további linkekkel.

Külön dimenziót ad az iszlám fundamentalizmus internetes jelenlétének, hogy feltételezik, hogy a 9/11-es terrortámadást e-mailen koordinálták. Iszlám terrorista akciók esetleges internetes megszervezése más esetekben is felmerült.

Merlyna Lim (*Lost in Transition? The Internet and Reformasi in Indonesia*) szintén a politika internetes megjelenéséről számol be. A *reformasi* (reform)-nak nevezett hatalmváltás 1998. május 21-én ment végbe Indonéziában, amikor a 32 éve hatalmon lévő Suharto elnök és kormánya kénytelen volt lemondani a diákok sorozatos tiltakozásai hatására. Mivel a média teljes mértékben a kormány kezében volt, a megmozdulások szervezése az interneten (ill. az internetre kapcsolódó, civil kezdeményezésre létrejött, kis kereskedelmi „warnet”-en) zajlott. A szerző kihangsúlyozza, hogy a technológia meglepte önmagában nem elég a szerveződéshez, és fontos lépés volt, amikor az emberek a számítógépek mögül kivonultak az utcákra. Indonézia Lim szerint negatív példával is szolgál, a 2002-ben feloszlott fundamentalista iszlám csoport, a Laskar Jihad (vagy Jihad Troopers) létrejötte és tevékenységének kiszélesedése is az internetnek köszönhető.

Okoth Fred Mudhai (*Exploring the Potential for More Strategic Civil Society Use of Mobile Phones*) tanulmányában arra tesz javaslatot, hogy Afrika azon térségeiben, ahol még nincs internet, de már van mobiltelefon, a segítő szervezetek az sms-t használják kommunikációs csatornaként, hiszen ez mindenki számára elérhető.

Scott S. Robinson (*The Potential Role of Information Technology in International Remittance Transfers*) az Egyesült Államokban dolgozó mexikói és dél-amerikai vendégmunkások/bevándorlók által használt pénzáttalási módokról ír, és javaslatot tesz arra, hogy IT-fejlesztésekkel ezt hogyan lehetne megkönnyíteni.

Evan Henshaw-Plath (*Network Technology and Networked Organizations*) cikkének fő témája a Wikipedia szerkesztése és használata, ill. a wiki-elven működő oldalak és kutatások. Ő azt javasolja, hogy a civil szervezetek (NGO) is ilyen wiki-elven hozzák meg a döntéseiket. Ennek a technikai kivitelezését azonban nem fejti ki.

Hans Klein csúcstalálkozó-beszámolójával (*Understanding the WSIS: An Institutional Analysis of the United Nations World Summit on the Information Society World Summit on the Information Society (WSIS)*) kezdődik a kötet harmadik, *Formátumok* című fejezete. Beszámol a WSIS-konferenciák történetéről, és kihangsúlyozza ezek fórum funkcióját: a lényeg a részvétel, hogy azok is hallassák a hangukat, akik esetleg máskor nem tudják, illetve az irányelvek meghatározása. A szerző szerint a csúcstalálkozó ezt a szerepet be is töltötte, de mintha azt jeleznék a szavai, hogy csak ezt, és nem többet.

John Palfrey (*The End of the Experiment: The Failure of Democracy in ICANN*) az Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) történetét mutatja be. Az 1998-ban alapították Kaliforniában nonprofit szervezetként, és domainnevek és IP-címek kiosztására kapott megbízást. Miközben ez az intézmény áll az internet „mögött”, szinte senki sem tud a létezéséről. John Palfrey azt a kérdést teszi fel, hogy ha ez így van, kell-e egyáltalán az ICANN-nek legitimálnia magát. A válasz az, hogy igen.

⁴ Miközben a fundamentalisták megegyeznek a *dzsihad* szükségességében, abban nincs teljes egyetértés a csoportok között, hogy ez a szent háború erőszakos-e, vagy sem (71).

A legitim működés azonban megkérdőjelezhető: miközben egy globális hálózatot képvisel, az ICANN mégiscsak egy kormány megbízásából működik. A szerző szerint az intézmény fejlődését több tényező hátráltatta, de mindegyik visszavezethető a nyíltság (opennes) valamilyen leszűkített értelmezésére. Az ICANN-nek szerkezeti átalakításra kell átesnie, biztosítani kell a felhasználók számára a részvételt a döntéshozásban, hiszen konstruktívan támogatni tudnák azt; és le kell vonni a tanulságokat az ICANN példájából, hogy hogyan működtethető egy ilyen intézmény az egyre „hálózatossabb” világban.

A kötet utolsó tanulmányában (Debating Communication Imbalances: From the MacBride Report to the WSIS) Claudia Padovani az 1980-as MacBride Report és információtechnológiával foglalkozó csúcstalálkozók (WSIS) szókincsét elemzi. A jelentések és a konferenciák szókészlete a tömegkommunikációtól egyre inkább a globális információáramlás irányába tolódott. A szerző kihangsúlyozza, hogy nincsenek mindig, mindenhol érvényes megoldások, a helyi viszonyoknak megfelelően, az érintettek bevonásával kell megteremteni a lehetőséget a felzárkózásra.

A könyvet egy interjú zárja (Trial and Error in Internet Governance: ICANN, the WSIS, and the Making of a Global Civil Society), amelyet Geert Lovink készített Milton Muellerrel. A beszélgetés érdekes kontrasztban áll a kötet többi írásával, nemcsak műfajában, hanem tartalmában is. Mueller szinte minden válaszában rációfól a kötet szerzőinek véleményére – vagy ha nincs is ellentétes állásponton, rámutat, hogy a helyzet az eddig bemutatottnál jóval összetettebb.

Mint a tanulmányok bemutatásának hosszából is látszik, számomra az elméleti felvetéseket tűntek igazán érdekesnek, illetve Milton Mueller tudta a záró beszélgetésben közelebb hozni hozzám az információs társadalmat irányító állami szervek tevékenységét. Érdekes módon mintha az egész kötetten végigvonulna az általa is képviselt paternalista szemlélet, az a hozzáállás, hogy szép és jó, hogy létrejönnek ezek az alulról szerveződő, decentralizált hálózatok, de mindenképp lennie valamilyen felülről jövő kontrollnak, amely keretek közé szorítja őket.